

CURSOS FUNDACIÓ FITA
EL FLÂNEUR A LA FINESTRA

Part segona

D'ON VENIM PROPER

Sessió nº 15 (21, II, 2018)

**L'INSUPORTABLE PESANTOR DE Herr HEGEL el fosc¹
 (1770-1831), epimetafísic (l'home a qui
 Schopenhauer va desitjar matar)**

J. Jubert Gruart

"Hegel és un esforç inhumà i inútil per entendre la realitat".

"La Història, en Hegel, és la capacitat de projectar el futur".²

Per què Hegel?

De la mateixa forma que tampoc entendríem Hegel sense conèixer Kant, seria encara més difícil entendre el segle XX sense conèixer Hegel. J.M. Valverde ho retratà amb precisió: *"En efecte, des del segle XVI, l'intel·lecte abstracte campa arreu fins arribar a la seva totalització en el XIX, amb Hegel, en la qual mentalitat i dialèctica segueix vivint la cultura d'avui, es sàpiga o no, es vulgui o no".³*

Hegel (però no només d'ell) és d'on venim proper. D'ell deriven "esdeveniments històrics tant diferents com el socialisme utòpic de Saint-Simón (1859-1925, el

¹ V. Teodor Adorno, *Tres estudis sobre Hegel*, Taurus, Madrid, 1974 (1963), p. 36-37 ("Como leer a Hegel el oscuro").

² Confessions d'un doctorant en Hegel.

³ José María Valverde, *Vida y muerte de las ideas*, Ariel, Barna., 2008 (1980), p. 8.

materialisme dialèctic de Marx (1818-1883) i Engels (1820-1895), el *supra* humà de Nietzsche, ... i les seves derivades aberrants en el comunisme⁴, així com els totalitarismes feixistes⁵, ... l'intuïcionisme de Bergson (1859-1941)⁶, la filosofia del procés de A.N. Whitehead (1861-1947), la cosmogènesi de Teilhard de Chardin (1881-1955) -i la seva evolució creadora, la coalescència de les consciències individuals en el punt omega i l'adveniment de la *parusia*-, l'esforç èpic d'Spengler (1880-1936)⁷ i la immensa síntesi de Toynbee (1889-1975)⁸ i, fins i tot, el liberalisme i el neoliberalisme del segle XX⁹. Però també en són conseqüència, per via de reacció, l'irracionalisme de Schopenhauer (1788-1860), l'existencialisme de Kierkegaard (1813-1855), el pragmatisme pluralista de W. James (1842-1910) i Dewey (1859-1952), el positivisme o empirisme lògic del Cercle de Viena (1922-1936), el realisme filosòfic de G.E. Moore (1873-1958), l'anàlisi lingüístic de Wittgenstein (1889-1951), ...

Vida i obres majors

1770: neix a Stuttgart (27 d'agost).

1788 (18 a.): estudis de teologia (Tübingen). Amistat amb Hölderlin i Schelling.

1793 (23 a.): Berna. Preceptor privat.

1801 (31 a.): *Privatdozent* a la Universitat de Jena.

1806 (36 a.): Batalla de Jena, amb victòria de Napoleó. Publicació de *Fenomenologia de l'esperit*.¹⁰

1808 (38 a.): Director d'un *Gymnasium* a Nüremberg.

1811 (41 a.): Matrimoni amb Marie von Tucher (de 18 a. d'edat).

⁴ Dictadura d'Stalin [1928.1953]: 20 milions de morts (M. White, *El libro negro de la humanidad*, Crítica, Barna., 2012 (2011), pp. 450-555.

⁵ Hitler [Alemanya, 1933-1945]: 15.500.000 assassinats de jueus, eslaus, gitanos, malalts mentals i presoners de guerra. Mao Tsé Tung (Xina, 1949-1976]: 10.000.000 assassinats (sense comptabilitzar els morts per la fam).

⁶ V. *El flâneur assegut*, Henri Bergson.

⁷ Oswald Spengler, *La decadència de occidente*, 2 vol., Espasa (Austral), Madrid, 1987 (1918-1922), 808 p. Les civilitzacions, inserides en la història, són "*com organismes biològics*" (neixen, creixen, s'expandeixen i moren), estan sotmeses a un "destí ineludible. Només la filosofia alemanya, en èpoques de decadència, pot "superar l'esdevenir radicalment". L'instrument per produir aquest canvi, aquest salvament, és la intuïció ("la intuïció és l'òrgan"), la intel·ligència no serveix, doncs és analítica i només pot estudiar allò "rígid i mort" (les cendres que deixen les flames de la vitalitat). Però abans que arribi aquest final (abans de la fi del món) hi haurà un *milenium*, un *Imperium mundi* germànic i el seu "realisme escèptic" triomfarà sobre el Racionalisme optimista i el romanticisme".

⁸ Arnold J. Toynbee, *Estudios de la Historia, Compendio i-XII*, 3 vol., Alianza, Madrid, 1970.(1946), 1505 p. *El mundo y el occidente*, Aguilar, Madrid, 1955, 101 p.

⁹ V. Fernando Escalante Gonzalbo, *Historia mínima del neoliberalismo*, El colegio de Mexico/Turner, Mexico, 2016, 320 p.

¹⁰ George Wilhelm Friedrich Hegel, *Fenomenologia del espíritu*, U.A.M./Abada ed., Madrid, 2010 (1896), 1005 p. Edició bilingüe d'Antonio Gómez Ramos.

1812: Primera part de *Ciència de la lògica*.

1816: Segona part de *Ciència de la lògica*.

1817-1830: *Enciclopèdia de les ciències filosòfiques en compendi*.

1818 (48 a.): Professor de Filosofia a la Universitat de Berlin.

1819: *Elements de Filosofia del dret*.

1830 (60 a.): Rector de la Universitat de Berlin.

1831 (61 a.): mort de còlera (14 novembre).

Obres menors

- *Religió del poble i cristianisme*.
- *L'esperit del cristianisme i el seu destí*.
- *La positivitat de la religió cristiana*.
- *Vida de Jesús*.
- ...

En total, més de 50 volums.

La visió o “revelació” de Hegel

Tal com es va constatant, l'obra de “grans” (almenys extensos) filòsofs pot ser o sol ser una extensa nota al peu d'una visió. Hegel tingué “tot d'una”, també, la seva particular revelació, la visió del “gran per què” de tot plegat. A partir d'aquest “moment místic” li fou impossible de callar-lo: tot és u, tot és Tot; cada cosa i fenomen es part d'un Tot i tot flueix (com Heràclit havia ja dit), es desenvolupa i és impossible d'entendre-ho per la simple raó lògica tradicional. Només l'esperit de l'humà (que és part de l'Esperit Absolut) ho podrà arribar a entendre si disposa del mètode adequat.

Vet aquí el sentit, la tasca i la missió de Hegel: crear aquest mètode i descriure quin és el contingut de saber veritable.

El sistema metafísic de Hegel¹¹

A partir del moment de la seva “revelació”, Hegel s’inventa un altre mètode (diferent del lògic) i dóna forma a tot un complex i complet (al seu entendre) sistema filosòfic.

Autors que diuen haver aconseguit llegir Hegel (i haver sobreviscut) coincideixen en que tot i essent la forma del seu discursar tremendament embolicada i retorçada (una troca embolicada, nuada, indestriable,...), el contingut és manifestament simple. Intentarem, doncs, fer aquest treball de digestió i resum.

Hegel entén que en la ment d’un humà concret, allotjat dins de la seva epocalitat i territorialitat (totes), que aspira a saber “la veritat”, té lloc un procés que segueix les següents etapes:

1. En primer lloc, aquest humà, ha de ser prou evolucionat per saber que el que hi ha allà-a-fora (el món i les coses, allò que es sol anomenar “la realitat”) és un caos. I que nosaltres estaríem bojos si només poguéssim copsar això.
2. En segon lloc, ha de ser prou espavilat per adonar-se que, ben al contrari, en el seu aquí-a-dins (en la ment) tot se li presenta ordenat, encarrilat, que no hi ha caos (que no estem bojos, no delirem).
3. En conseqüència (lògica, encara no dialèctica) ha de raonar que és impossible que coexisteixin dues diferents realitats (una allà-a-fora i l’altre aquí-a-dins) i que en aquestes condicions saber seria impossible.
4. Però quan l’humà concret és Hegel, aquest s’adona (visió o revelació) que només ha d’haver-hi una sola realitat, una sola *Veritat*, un sol *Saber*, un sol *Esperit*, que tot és U. I que la seva ment (la de Hegel i la dels altres humans) no té altre camí per conèixer la Veritat que “coneixent-se a si-mateix”. “*El Saber Absolut és l’esperit coneixent-se a si-mateix*”. S’adona, Hegel, que és la ment o esperit el que dóna *contingut* al món i que aquest, sense la ment, és *forma* sense contingut. La ment, doncs, ben al contrari de ser subjectiva (com s’acostuma a dir, pensant lògicament) és l’única realitat objectiva; mentre que la que no té subjecte és la realitat exterior (si es considera tota sola o independentment). L’Esperit Absolut ho conté tot, forma i contingut, en l’Esperit Absolut tot és U i aquest Esperit és, precisament, el que es manifesta en la ment humana.

¹¹ Tal com s’extreu de *Fenomenologia de l’esperit*, text frontera que tanca l’època moderna del pensar, iniciada amb Descartes, i obre la contemporània.

El mètode “dialèctic” de Hegel (per dir l’indicible)

El nou mètode, que Hegel anomena dialèctic, consisteix en fer passar tota idea o concepte per la següent trituradora (*molinet universal*):

1. **Tesi:** allò que es vol saber, formulat en positiu
2. **Antítesi:** allò que es vol saber, formulat en negatiu
3. **Síntesi:** resolució de les contradiccions entre aquets oposats

Per exemple (procedent de Hegel):

1. **Tesi:** existència
2. **Antítesi:** inexistència (no-res)
3. **Síntesi:** esdevenir

És a dir (potser): en comptes d’aplicar la lògica clàssica a l’estil de Descartes (penso, doncs existeixo ...), Hegel en treu la conclusió que el que hi ha entre l’existir i el no existir és l’esdevenir, i que aquesta conclusió se li dona a l’Esperit (de fet l’hi dona l’Esperit).

Un altre exemple (també de Hegel):

1. **Tesi:** amo
2. **Antítesi:** esclau
3. **Síntesi:** igualtat

De significat claríssim.

Provem, abans de continuar, si el mètode funciona amb altres conceptes (que no poden ser, en absolut, de Hegel):

1. **Tesi:** física
2. **Antítesi:** metafísica
3. **Síntesi:** ‘patafísica

És a dir: una conclusió a la qual només la síntesi d’Alfred Harry¹² hi podia arribar.

Apliquem ara el mètode dialèctic a un altre cas (tampoc plantejat per Hegel):

1. **Tesi:** hegelianisme de drets (espiritualisme dialèctic cristià)¹³
2. **Antítesi:** hegelianisme d’esquerres (marxisme, dialèctica materialista)¹⁴
3. **Síntesi:** liberalisme.

¹² V. **El flâneur assegut**, Alfred Harry i ‘patafísica.

¹³ Representat per K.F. Göschel (1781-1861), autor de *Sobre les proves de la immortalitat de l'ànima a la llum de la filosofia especulativa* (1835), K. Conradi (1784-1849), autor de *Immortalitat i vida eterna* (1837), ...

¹⁴ Ludwig Feuerbach (1804-1872), autor de *Pensaments sobre la mort i la immortalitat, Per a una crítica de la filosofia hegeliana* (1839); Max Stirner (1806-1856), *L'únic i la seva propietat* (1845). (V. *El flâneur assegut*).

És a dir: cada època històrica fa la seva síntesi i el corrent de pensament dominant en una època (l'esperit de l'època)¹⁵ és la que ve definida o caracteritzada per la síntesi dels corrents oposats que la precedeixen i determinen. En definitiva: la història és un esdevenir d'èpoques, cada una amb el seu *Geist*.

Sigui el que sigui (s'hagi entès o no), el mètode dialèctic vol o pretén superar "*la veritat buida de la lògica tradicional*" i fer que la Veritat o el *Saber Absolut* es facin absolutament clars (*de forma clara i distintiva*) en la ment (o esperit) de qui usa el mètode dialèctic.

Fenomenologia de l'Esperit o etapes per les que transcorre el procés de la ment-esperit de qui fa servir el mètode dialèctic per anar sabent la Veritat Absoluta

1. En primer lloc cal estar despert i ser conscient que ets-en-el-món (tenir consciència no conscienciada).¹⁶
2. A continuació cal que jo (tu, nosaltres, *tots i totes*) tinguem autoconsciència (que siguem conscients que tenim consciència).¹⁷
3. En tercer lloc hem de raonar (pensar), donar noms, crear estructures sintàctiques significatives, elaborar conceptes abstractes donadors de sentits, ... i procedir a confrontar-los amb els contraris o oposats (*tesi i antítesi*), fent que es produeixi un xoc entre ells. El resultat d'aquesta col·lisió és, com ja s'ha descrit, un nou concepte (*síntesi*).¹⁸
4. Pel seu torn, aquesta *síntesi* passa a ser una nova *tesi*, la qual haurà de confrontar-se amb la seva *antítesi*, donant lloc a una nova síntesi, ... i així successivament, fins que desemboquem (de generació en generació, d'una època històrica a una altra, de l'Esperit (*Geist*) d'una època al de la següent, ... "D'oca en oca i tiro perquè em toca".
5. Fins que *l'Esperit Absolut* s'ha desplegat complementant. Quan la ment ha esdevingut plenament *Esperit Absolut*, aleshores sabrem que hem accedit a la "*realitat última*" i que el procés (dialèctic) ha culminat en el *Saber Absolut*, l'etapa final, arribats a la culminació i fi de la Història.

¹⁵ V. *supra*. p. 677.

¹⁶ En estat propi de la infància i de "la gent comú" i històricament també propi del comú dels humans abans de "els antics perses, els primers sofisticats".

¹⁷ Una adquisició dels grecs clàssics, seguits pels romans. Però tant ells com les civilitzacions que continuaren tenint esclaus no accediren el nivell de consciència que tota la humanitat havia de ser lliure.

¹⁸ Essent bàsic en aquesta etapa el concepte de llibertat, de respecte absolut a la llibertat de l'altre, i que això només s'esdevé en una societat degudament organitzada.

És així com el procés dialèctic permet a la ment de l'humà de cada època evolutiva o històrica ascendir fins a l'*Esperit Absolut*.

No hi ha, doncs, realitat objectiva fora o independent del pensament (dialèctic). De fet: el pensament és la realitat objectiva. I la única realitat és que tot és U, tot comença i acaba en U. U és Tot. Retorn a l'origen. *The End*.

El sistema filosòfic de Hegel

Déu

Subjecte infinit (etern). Pensament que es pensa a si-mateix. Idea Absoluta. Idea pura. Motor de l'esdevenir constant del món. Esperit Absolut (que es compleix, desplega i autorealitza vessant el seu Esperit en la "natura" (el món, Univers) i en la història humana.

És a dir: ell és Tot.

La teologia ha de ser substituïda per la "comprensió de la Història". En Hegel, "Déu no està més enllà de la creació, sinó que és el procés creador mateix".¹⁹

Retorn i culminació del panteisme.

Hegel era luterà (la doctrina de la gràcia i la predestinació; Déu, en la seva omnisciència, ho té tot previst (és autor de la Història). El luteranisme explica Hegel.

Cosmos

El "món" és l'Esperit Absolut objectivat en natura. És per això que Hegel, *platonitzant* i metafísic (idealista), pot dir que "*el món que veiem al nostre voltant només és real quan participa de les idees transcendents*".

L'Univers, el "món" (la natura), els humans, el pensament (la filosofia), la Història, ...tot és un procés en continuada evolució o desplegament.

Humà

Els humans són un dels instruments escollits per l'Esperit Absolut, diví, per anar desplegant els seus fins còsmics, de progrés en progrés, per etapes. La ment humana

¹⁹ Richard Tarnas, *La pasión de la mente occidental*, Atalanta, Vilaür (Girona), 2012 (1991), p. 480.

(l'esperit) és el centre de l'Univers. Els humans, amb el seu esperit, són els "alts representants" i executors del pla diví, els que acabaran per realitzar-lo plenament (no són només uns testimonis o espectadors privilegiats, són faedors manats).

El pensament és la realitat última.

Ètica

La "moral" per Hegel és esforçar-se en ser virtuós (en el sentit grec clàssic, socràtic) per un mateix, de forma lliurement escollida, i no pas, com per Kant, per causa d'un imperatiu interior del deure o, molt menys, per raó d'un dictat forà o exterior. L'ètica de l'activitat (*die Sache selbst*)²⁰

Estètica

"Allò bell és la infinitud feta finita".

Política

"La història es la Ment o Esperit Absolut que és vesteix amb la forma dels esdeveniments". Tot el que succeeix forma part d'un pla diví (forma part del Tot desplegant-se, esdevenint). Quan aquest pla s'hagi acomplert, finalitzat, s'haurà acabat la Història. Fi de la dialèctica entre l'amo i l'esclau, **fi de la Història**²¹ i, per tant fi de la política. Com que, segons Hegel, l'estat "*representa la ment objectiva*", en arribar l'Esperit Absolut al seu complet desplegament en la Història, en tot el món només hi haurà un sol Estat, al que Kojève donarà el nom d'"*Estat universal i homogeni*"²². Un final absolutament feliç, doncs el procés històric s'acaba amb una "humanització del món extern". La ciutadania ha adquirit "autoconsciència col·lectiva" i es dirigeix a ella mateixa regida per la moral kantiana. El present històric esdevé absolut i, per tant, inamovible (incanviable). La llibertat esdevé universal. Tot el que succeeix estava escrit. Determinisme. Teleologia.

Podria considerar-se una utopia, com les de Thomas More (1478-1535)²³, la "*República o estat ideal*" d'Spinoza (1632-1677)²⁴, el "*Regne mundial de la llibertat absoluta*"

²⁰ Fredric Jameson, *Las variaciones de Hegel*, Akal, Madrid, 2015 (2010), pp. 63-79.

²¹ Alexandre Kojève, *Introduction à la lecture de Hegel. Leçons sur la Phénoménologie de l'Esprit professées de 1933 à 1939 à l'École des Hautes Études, réunies et publiées par Raymond Queneau*, Gallimard, Paris, 1971 (1947), 600 p. *Introducción a la lectura de Hegel*, Trotta, Madrid, 2013.

²³ *Utopia*, Accent, 2009, 193 p.

d'Ernst Jünger (1895-1998)²⁵ o la prodigiosa crònica del futur (feta des del segle XXVII) d'Alfred Döblin (1878-1957)²⁶. Però no ho fou, en el sentit que la societat final imaginada per Hegel (culminació de l'Esperit Absolut en la Història) s'ha assajat dur-la a la pràctica en el segle XX, amb versions diferents (comunisme i totalitarismes) i en les quals "aquells que no encaixin amb l'ideal de societat dels poderosos organitzadors seran obligats a acceptar –en nom de la llibertat- aquesta forma de vida racional." Seran, segons la paradoxal frase de Rousseau "*obligats a ser lliures*".²⁷ Poques diferències en el contingut (algunes en la forma) hi ha entre la *Voluntat general* de Rousseau²⁸ i el dictat de *l'Esperit Absolut* de Hegel. En una i altra, l'individu no compta, no té cap valor; la mort d'un ciutadà concret (que s'oposi al procés inexorable que porta a la fi de la Història) "*no té altre significat –en paraules de Hegel- que el de tallar amb un cop de destràl una col o beure un glop d'aigua*"²⁹.

Aquest contingut sintètic del pensament de Hegel no serà complet si no es fa esment de dos afegits imprescindibles:

- Un: N'hi ha prou que, arribat el moment oportú (epocalitat i localitat), en una sola ment (la de Hegel) hi aparegui de forma clara i distintiva (tingui consciència plena i segura) la revelació del complet desplegament del *Saber Absolut*, per saber que la Història ha arribat a la seva fi i que ell (Hegel) és l'encarregat d'explicar-ho.
- Dos: A més a més de ser en ell, *Herr Hegel*, on l'Esperit Absolut ha completat el desplegament del Saber Absolut, també ho fa en la precisa i concreta nació prussiana (alemanya): "*La història ens ensenya que quan no quedava res de filosofia llevat del nom, aquesta (la filosofia) es va mantenir com possessió peculiar de la nació alemanya. Nosaltres hem rebut de la Natura l'alta vocació de guardians d'aquest foc sagrat*".³⁰ En conseqüència, per Hegel, el govern de l'Estat (prussià o alemany, evidentment), una vegada ha arribat a ser conscient de la seva alta missió, no ha d'esforçar-se en expressar les raons de la seva voluntat al poble ("*sempre ignorant del que vol*").³¹

²⁴ *Tractat teològic-polític* (1670), *Tractat polític* (1677, pòstum).

²⁵ *Eumeswil*, Seix Barral, Barna., 1980 (1977), 466 p. Descripció de la vertadera època de "la fi de la Història", quan s'ha fet realitat el valor màxim: la llibertat en el "Regne mundial de la llibertat absoluta", amb el prerrequisit que els ciutadans renunciïn a pensar pel seu compte, on l'Estat es fa càrrec de satisfer totes les necessitats i desitjos.

²⁶ *Berge, Meer und Giganten* (Muntanyes, mars i gegants) (1924). V. Günter Grass, "La carrera hacia la utopía" (1978), a *Artículos y opiniones*, Círculo de lectores, Barna., 1996, pp. 33-59.

²⁷ Nigel Warburton, *Una pequeña historia de la filosofía*, Galaxia Gutenberg, Barna., 2013 (2011), p 141.

²⁸ V. supra pp. 693s.

²⁹ *Fenomenologia del espíritu*, o.c. p. 689.

³⁰ "Vorlesungen über die Philosophie der Geschichte" (Conferències sobre la filosofia de la història), a *Die Vernunft in der Geschichte*, Felix Meiner Verlag, Hamburg, 1994, 272 p.

³¹ Article de Hegel publicat en el *Preussische Staatszeitung* (Diari de l'Estat prussià) a l'any 1831.

El resultat són 50 voluminosos volums on es filosofa en alemany i on és donen els arguments per l'empoderament per part d'un Estat (no només l'alemany) de la missió de finiquitar la Història, fent de l'individu un mer objecte d'aquest objectiu.

Sentit

Tot sembla indicar que el sentit de l'existir de Hegel fou trobar el sentit de l'existir de Hegel en la Història.